

transformed by human activity, the inseparability of the triad of personality, society, culture is accumulated, as well as the principles of extra-confession and ideological pluralism, a study was conducted of the image of the believer as a socially active subject of society.

It was established that with the period of gaining independence by Ukraine on the background of a general growth of religiosity and the prevailing influence of Orthodoxy, a Protestant community was formed in Volyn society, which is economically independent, socially organized and nowadays is at the stage of institutionalization. Nowadays the Protestant image of the believer as an active member of the society is being confirmed.

In the conditions of compensation of the lack of spiritual comfort of social reality by virtual reality, the Protestant confessions of the Volyn region demonstrate social integration, and the believers - existential unity. Consequently, in the communities of the late Protestants (although they are not without problems of internal development), the immanent establishment of organic communication occurs, which leads to a sense of unity and spiritual connection between believers. Therefore, at the macro level, the believer feels his unity with the collective "we". And the church and "brothers and sisters" act as a kind of helpers in overcoming life's difficulties to each other.

Key words: Protestant believer, socio-cultural approach, religious community, socialization, value orientations, social activity, communication.

Стаття надійшла до редакції 09.10.2018

О. Б. Петренко

ТРАНСФОРМАЦІЯ ІДЕЇ МАТЕРИНСЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ: ВІД Я. А. КОМЕНСЬКОГО ДО В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

*Материнська педагогіка –
непочата цілина загальної педагогіки
В. Сухомлинський [27, с. 588].*

Анотація. У статі на основі хронологічно-проблемного підходу здійснено аналіз ідеї материнської педагогіки у спадщині видатних педагогів минулого. З'ясовано, що педагогічна ідея щодо виховання й призначення жінки-матері зазнала суттєвої трансформації – від обмеження біологічної ролі жінки до абсолютизації цінності материнського виховання для суспільства, відтак потребує об'єктивної оцінки, виокремлення раціонального відповідно до суспільного запиту і певної реалізації у соціумі.

Доведено, що видатні педагоги (Я. А. Коменський, Ж.-Ж. Руссо, Ф. Фенелон, Й. Г. Песталоцці, К. Д. Ушинський, М. І. Пирогов, А. С. Макаренко, В. О. Сухомлинський та ін.) у різні часи обґрунтовували

необхідність спеціальної підготовки матерів до виховання дітей. Їхні праці є вагомим доробком в історії педагогіки і потребують актуалізації на основі хронологічно-проблемного підходу.

У XVII–XIX ст. у педагогічній науці розвивалася теза про те, що якість виховання дітей прямо залежить від вихованості та освіченості жінки-матері. При цьому аргументувалась необхідність розпочинати виховання з надання освіти і необхідних знань матері, з написання спеціального підручника для матерів.

У перші роки радянської влади питання материнської педагогіки розглядалось у контексті державної політики, якою сім'я, материнство визначались як додаткова сфера реалізації жінки, тому дівчат готували до виконання як професійних, так і домашніх функцій. «Лекції про виховання дітей» А. С. Макаренка були своєрідним посібником для батьків і мали на меті надати матерям і батькам знання з основ виховної методики, практичні поради щодо конкретних питань сімейного виховання.

Василь Сухомлинський не лише обґрунтував теоретично, а й втілював практично в життя систему підготовки матерів до виховання дітей, при цьому усвідомив гостру потребу у спеціальних підручниках з материнської педагогіки. Він визначив мету, завдання, принципи, умови, форми і методи материнської педагогіки у контексті не лише соціокультурного й економічного рівня життя, політичних пріоритетів, а й на основі духовних цінностей, загальнонаціональних особливостей.

Ключові слова: материнська педагогіка, Я. А. Коменський, К. Д. Ушинський, Я. Корчак, А. С. Макаренко, В. О. Сухомлинський, трансформація ідеї.

Постановка проблеми. Початок XXI століття характеризується такими тенденціями функціонування української сім'ї: підвищення віку вступу до шлюбу і дітонародження, масова нуклеаризація сім'ї, зниження кількості реєстрованих шлюбів і зростання кількості розлучень, різноманіття форм шлюбних стосунків та форм сімейних об'єднань, поширення позашлюбної народжуваності, збільшення кількості одиноких матерів, зростання кількості сімей з одним із батьків; поширення повторних шлюбів, що призводить до збільшення кількості сімей змішаного типу, в яких є діти від повторного шлюбу та від попередніх шлюбів кожного з подружжя; масова малодітність і одностійність сім'ї, зниження контактності членів сім'ї їх здатності до комунікації. Зазначені тенденції зумовлюють трансформацію моделі шлюбу і сім'ї. Водночас, за результатами дослідження становища молоді України у 2016 р. у відповідях на запитання «Чого найбільше Ви хотіли б досягти в житті?» жінки і чоловіки були однаковими у виборі – «сімейного щастя» [13]. Отже, сімейні цінності в Україні адаптуються й переглядаються у контексті соціокультурної й економічної ситуації, а соціальна цінність сім'ї у вихованні та розвитку особистості дитини в українському

суспільстві не зменшується. Тому для більшості людей, для кого сім'я сьогодні є життєвим осередком, який захищає особистість від жорсткого світу й виконує соціальні функції, зокрема й виховну, спеціальна підготовка батьків (батька, матері) є вкрай важливою. Сучасні батьки часто не готові до виконання саме виховної функції, причина цього криється в обмежених знаннях з педагогіки, психології та фізіології, що виявляється у недостатніх навичках догляду та вмінні спілкуватися з дітьми, у некритичному ставленні до особистої педагогічної діяльності та здатності до прогнозування виховного процесу в сім'ї і його наслідків.

В умовах великої кількості неповних сімей, війни в країні актуалізується потреба у формуванні педагогічної культури матерів, тому логічно виникає потреба розгляду цього питання.

Одним з важливих напрямів підвищення педагогічної культури матерів вважаємо неупереджене вивчення, переосмислення спадщини педагогів минулого, їх внеску у виокремлення такого важливого розділу педагогіки, як материнська педагогіка. Низка видатних педагогів (Я. А. Коменський, Ж.-Ж. Руссо, Ф. Фенелон, Й. Г. Песталотці, М. І. Пирогов, К. Д. Ушинський, А. С. Макаренко, В. О. Сухомлинський) у різні часи обґрунтовували необхідність спеціальної підготовки матерів до виховання дітей. Їхні ідеї значно випередили свій час і містять цікаві підходи до організації освіти матерів, є вагомим доробком в історії педагогіки і потребують актуалізації на основі хронологічно-проблемного підходу.

Тому **метою** пропонованої розвідки є аналіз ідеї материнської педагогіки у спадщині видатних педагогів минулого, відображення сутнісних ідей і підходів щодо означеного поняття на основі хронологічно-проблемного підходу.

Аналіз останніх досліджень із проблеми. Погляди педагогів середньовіччя на підготовку молоді до виконання батьківських і материнських функцій були розглянуті у працях В. Кравця [9]. Узагальнення внеску українських істориків педагогіки у вивчення спадщини Я. А. Коменського здійснено В. Лучкевич [10]; окремі аспекти спадщини Ж.-Ж. Руссо, Ф. Фенелона, Й. Г. Песталотці схарактеризовані у працях О. Голотюк і Л. Черкашиної [2; 33].

Погляди К. Д. Ушинського та М. І. Пирогова на сімейне виховання проаналізовані у працях В. Федяєвої [31].

Проблему соціального захисту дітей у педагогічній концепції Януша Корчака проаналізувала М. Богомолова [1].

Педагогічну спадщину А. С. Макаренка у аспекті підготовки молоді до сімейного виховання досліджували А. Бойко, Н. Дем'яненко, Н. Дічек та ін. [3].

Проблеми сімейного виховання у спадщині В. Сухомлинського вивчали: Л. Бондар, О. Петренко, О. Сухомлинська, В. Федяєва та ін. [30].

Відома українська вчена В. Федяєва схарактеризувала особливості

педагогічної освіти батьків у другій половині ХХ століття [32].

Водночас на сьогодні поки що відсутнє дослідження, у якому прослідковувалася б трансформація ідеї материнської педагогіки на основі хронологічно-проблемного підходу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оскільки материнське виховання у всі часи було і є гарантом морального розвитку людини, то якісний вплив жінки-матері на дитину не в останню чергу залежить від рівня її освіченості і підготовленості до виховання дітей. Необхідність підготовки кожної жінки до виконання свого материнського призначення, до здійснення виховного впливу на дитину від самого народження обстоювали багато педагогів. Трансформація педагогічних ідей щодо призначення жінки-матері – від обмеження біологічної ролі жінки до абсолютизації цінності материнського виховання для суспільства з плином часу набувають об'єктивної оцінки, виокремлення раціонального відповідно до суспільного запиту і мають певну реалізацію у соціумі.

Приміром, *Ян Амос Коменський* (1592–1670) – чеський педагог ще у XVII столітті переконував, що «необхідно написати книгу в керівництво батькам і няням, щоб вони добре знали свої обов'язки. Тут докладно має бути описане все те, чому потрібно навчити в дитинстві і в яких випадках потрібно приступати до важливої справи і якими способами і поєднаннями слів та жестів потрібно це впроваджувати дітям» [6, с.95]. Педагог при цьому зазначав, що написання такої книги «під заголовком «Керівництво для материнської школи» ми беремо на себе» [там само]. І у 1633 р. Я. А. Коменський написав, по суті, перший у світі спеціальний підручник з виховання дітей дошкільного віку під назвою «Материнська школа», яку вважають першою у світі програмою та першим посібником з дошкільного виховання. І хоча написана праця у XVII ст., окремі педагогічні ідеї, викладені на її сторінках, не втратили актуальності й дотепер.

У педагогічній системі Я. А. Коменського першим ступенем навчання визначена материнська школа – виховання у сім'ї, де протікає життя дитини від народження до 6-ти років, під керівництвом матері. Головною метою цієї школи педагог вважав захист дитини від шкідливих впливів, а також створення основи для всієї системи подальшого навчання і виховання та до життя загалом. Педагог вважав, що материнська школа покликана сприяти нагромадженню дітьми конкретних уявлень і визначив обсяг елементарних знань про довкілля, якими має опанувати дитина в дошкільні роки. У материнській школі повинні закладатися основи фізичного, розумового і морального розвитку дітей, розвиватися їхні органи чуття, розвиватися мовлення й початкові ручні уміння.

Я. А. Коменський переконував батьків більше й ретельніше піклуватися про здоров'я своєї дитини і давав конкретні вказівки як доглядати за дитиною, якими повинні бути її режим дня, одяг, харчування. У галузі розумового виховання педагог ставив перед материнською школою завдання сприяти накопиченню дітьми за допомогою органів

чуттів можливо більшого запасу конкретних уявлень про навколишній світ, розвивати їхнє мислення і мовлення, аби підготувати дітей до подальшого систематичного навчання в школі. Я. А. Коменський великого значення надавав розумним повчанням і вправлянням дітей в позитивних, з точки зору моральності, вчинках, а також позитивному прикладу дорослих. У час, коли в практиці виховання широко застосовувалися фізичні покарання, він пропонував впливати на дітей у разі їхньої поганої поведінки або провини, насамперед, умовлянням і осудом, вдаючись до покарань лише у самих крайніх випадках.

Великого значення в материнській школі він надавав грі. Гру педагог вважав необхідним видом діяльності, дуже важливим як для загального розвитку, так і для зміцнення фізичних сил дитини. Педагог обстоював думку про те, щоб батьки не заважали дитячій грі, а самі брали в ній участь, спрямовуючи дітей.

У материнській школі визначався зміст, організація, методи виховання дітей в сім'ї і обов'язки батьків, як-то: головний обов'язок батьків полягає в тому, щоб турбуватися про здоров'я дітей, починаючи з процесу зачаття. З цією метою жінка повинна саме в цей період піклуватися про своє здоров'я, щоб не зашкодити майбутній дитині. Після народження дитини кожна мати, на думку педагога, зобов'язана годувати її своїм молоком. У цьому віці Я. А. Коменський рекомендував не давати дитині ліків, якщо це не викликане крайньою необхідністю, а також остерігатися давати гарячі, гострі страви, міцні напої.

Зміст порад і завдань в «Материнській школі» розрахований на освічену жінку-матір, яка не лише глибоко розуміє сам принцип такої школи і відповідну термінологію, а також володіє методикою впровадження її ідей. Педагог при цьому обґрунтовував положення про необхідність давати матерям найкращу освіту.

Такий підхід не втратив актуальності й донині. Ідея необхідності розпочинати виховання з надання освіти і необхідних знань матері, з написання спеціального підручника для матерів, висунута Я. А. Коменським, в подальшому була підтримана й розвинена іншими педагогами.

Наприклад, *Франсуа Фенелон* (1651–1715) – французький священнослужитель, педагог, який виконував обов'язки вихователя дітей короля, у праці «Про виховання дівчат» (1687 р.) стверджуючи, що освіченість заважатиме жінці виконувати основне своє призначення бути дружиною та матір'ю. Водночас обґрунтовував необхідність спеціального виховання жінки, бо вона триматиме у своїх руках виховання дітей [17, с.170].

У XVIII ст. наукові дослідження щодо ролі жінки у вихованні дитини значно активізувалися. Материнському вихованню, підготовці матері до здійснення такого виховання стало приділятися більше уваги. Прогресивні діячі висловлювали думки про необхідність у жіночих

навчальних закладах спеціальної підготовки жінок до виконання ними материнських функцій.

Французький просвітитель *Ж.-Ж. Руссо* (1712–1778) головними вихователями дитини вважав матір і батька. Він був переконаний, що зіпсоване суспільство тому, що вихованням дітей займаються годувальниці, а батьки продовжують вести звичний спосіб життя. Лише коли батьки будуть займатися своїми дітьми, зміниться суспільство. У праці «Еміль, або про виховання» педагог переконував: «Хочете кожного повернути до його найперших обов'язків – починайте з матерів: ви будете здивовані перемінами, які здійсите» [6, с.208]. Педагог застерігав матерів як проти недбалого ставлення до виховання дітей, так і проти надмірної опіки. Він вважав, що «... ні одна жінка, вихована не матір'ю своєю, не буде знаходити задоволення у вихованні своїх дітей» [там само].

Швейцарський педагог *Й. Г. Песталоцці* (1746–1827) велику роль у моральному вихованні відводив сім'ї і особливо важливе значення надавав материнському вихованню. На початку XIX ст. у 1803 р. він написав «Книгу для матерів», що стала ще одним підручником з материнської педагогіки і привернула увагу суспільства до проблеми спеціальної освіти матерів. Й. Г. Песталоцці переконував, що «перше навчання дитини ... завжди є справою почуття, справою серця, справою матері ...» [17, с. 200].

У контексті хронологічно-проблемного підходу особливий інтерес у «Книзі для матерів» представляють роздуми Й. Г. Песталоцці про те, як потрібно вчити дітей, на що слід звертати особливу увагу. Книга мала на меті в першу чергу познайомити матерів з частинами людського тіла, навчити правильно їх називати, допомогти вивчити їхні властивості й функції для того, аби вони могли передати свої знання дітям. У «Книзі для матерів» педагог запропонував спеціальні вправи, які повинні виконувати з дитиною матір, щоб систематизувати елементарні уявлення дитини про світ, центром якого є людина, про відносини людини з навколишнім середовищем. Крім цього, у книзі привертає увагу стиль докладного роз'яснення нового про світ, яким педагог радив подавати інформацію дітям.

На початку XIX ст. у педагогічній науці розвивалася теза про те, що якість виховання дітей прямо залежить від вихованості та освіченості жінки-матері.

У контексті цього процес засвоєння моральних цінностей та їх подальше поширення матір'ю через своїх дітей аналізував відомий вітчизняний педагог *М. І. Пирогов* (1810–1881). «Жінки, – писав він у статті «Питання життя» (1856), – доглядаючи за колискою людини, організовуючи ігри її дитинства, навчаючи її вуста промовляти й перші слова, й першу молитву, стають головними зодчими суспільства» [15, с.51]. Педагог обґрунтовував необхідність спеціальної освіти жінок, якщо маємо на меті зростити людину самостійну, розумну, вольову з великим внутрішнім потенціалом: «Дівчина, закінчивши курс навчання, ховається в

сімейному колі; її діяльність, а отже, і результати навчання, залишаються невідомими, і суспільство може судити про це тільки з подальших, менш очевидних наслідків» [16, с.192]. Саме тому педагог винятково важливого значення надавав освіті жінок, пріоритетом якої повинно бути формування високих морально-релігійних якостей особистості майбутньої матері, розвиток тонкого емоційно-морального сприйняття життя (естетичного смаку, здатності розрізняти прекрасне й потворне в навколишньому світі), а також розвиток розумових здібностей, волі й мислення дівчат [15, с.50].

У працях відомого педагога *К. Д. Ушинського* (1824–1870) також обґрунтовувалася ідея надання спеціальної освіти майбутнім матерям. Він вважав, що питання про жіночу освіту – одне з основних у створенні суспільної системи освіти, адже «... виховання жінки, крім індивідуального і родинного значення, має ще величезне значення в народному житті, що тільки через жінку успіхи науки і цивілізації можуть увійти в народне життя» [29, с.197]. У жіночій освіті й вихованні, на думку К. Д. Ушинського, слід посилити увагу до вироблення понять і звичок, які необхідні для виховання дітей і ведення домашнього господарства. Це зумовлено тим, що дитина перебуває в жіночих руках саме в той період свого життя, коли її тілесний і душевний організм найбільш піддається небезпеці дурних впливів і найбільше може змінитися на краще під добродійним вихованням матері. Педагог стверджував, що саме в перші шість років життя дитини закладається моральна основа людини. Тому було б божевіллям не вчити жінку тому, як поводитися з дітьми цього віку. Але недостатньо ще познайомити її з людською природою й навчити впливу на цю природу в період дитячого розвитку. Треба подбати про те, щоб цей вплив неодмінно був позитивним і відповідав людським, суспільним, народним вимогам. Освіта майбутньої матері повинна відповідати прогресу культури, науки. Всі новітні відкриття науки й всі її важливі ідеї повинні бути засвоєні жінкою [29].

На необхідності створювати умови для підготовки жінки до виконання ролі матері наголошувала і *А. С. Симонович* (1844–1933) – російський педагог, яка акцентувала увагу на тому, що: «матір, яка отримала найкраще виховання, не завжди може сягнути свого ідеалу у вихованні ... Щоб жінка могла бути вихователем та матір'ю своїх дітей, хоча б до 3 років, необхідно її до цього готувати, необхідно відкрити для неї ті знання, які від неї приховувалися, ... доки вона сама не зробиться активною – до того часу жінка не повинна виховувати дітей, бо вона не може» [18]. «Мати – це національна сила; у її руках майбутнє країни», – переконувала А. С. Симонович. На її думку, саме мати «повинна виховати в дитини дух чесності, самовіддачі ... повинна вселити дитині ті погляди, які змусять її цілком віддатися життю й працювати на загальну користь» [18]. Тому саме материнське виховання вона вважала не приватною справою, а суспільним обов'язком, для виконання якої потрібні відповідні знання, підготовка й належні матеріальні умови: навіть найкраще вихована

дівчина не стане автоматично в майбутньому доброю вихователькою своїх дітей – вона для цього має спеціально готуватися, оволодівати материнською педагогікою [18].

Своєрідним підручником з материнської педагогіки кінця XIX ст. можна вважати роботу відомої журналістки і педагога *Є. І. Конрад* (1838–1898) «Сповідь матері» (1876), у зміст якої увійшли її міркування про досвід виховання власних дітей і погляди на роль матері в сім'ї [7]. Мету жіночої освіти вона бачила, з одного боку, у необхідності особистісного розвитку жінки-матері, повідомлення їй знань, що дають змогу всебічно виховувати своїх дітей, а з іншого – у можливості присвятити себе не тільки вузькому колу сім'ї, але й суспільній діяльності на благо багатьох людей. Євгенія Іванівна стверджувала, що саме матері «тримають у своїх руках долі майбутніх поколінь». Ставити питання інакше, підкреслювала вона, «значить махнути рукою на долю всього жіночого питання й багатьох інших великих питань, з якими воно пов'язане» [7, с. 41].

Друге видання книги «Сповідь матері» (1883) мало назву «Суспільні завдання домашнього виховання. Книга для матерів». На думку *Є. І. Конрад*, мати із властивими їй терпінням і любов'ю до своїх дітей є для них не тільки прикладом поведінки, але й посередником між ними й оточуючим світом. Саме мати сприяє становленню процесу соціалізації дітей, прищепленню їм основ моральності й громадянської свідомості. Метою материнського виховання Євгенія Іванівна вважала формування особистості «здорової людини з твердою волею, із сильним великодушним характером, розумово й морально розвиненої» [7, с.74]. Щоб досягти цієї мети, матір повинна навчатися, – переконувала педагог, позаяк освіченість матері і її професійні знання й уміння виступають як одне з положень, що лежать в основі ефективності материнського виховання.

У перші роки радянської влади питання материнської педагогіки розглядалось у контексті державної політики, якою сім'я, материнство визначались як додаткова сфера реалізації жінки, тому дівчат готували до виконання як професійних, так і домашніх функцій. Своєрідними підручниками з материнської педагогіки можна вважати праці, які мали на меті підготовку дівчини до виконання материнських функцій, як-то: брошура *Г. Сперанського* «Азбука матері» [19], книга *В. Жука* «Мать и дитя» [4], «Книга матери» [5] та книга *В. Орлова і М. Шпака* «Мать и дитя» [14]. У зазначених посібниках автори роз'яснювали дівчатам, молодим жінкам радянське законодавство середини 1920-х років, яке встановлювало кореляцію між материнством і працею на виробництві, символічно перетворюючи матерів у робітниць, осмислюючи пологи й материнство як суспільно корисну працю, давали молодим дівчатам і жінкам практичні знання про догляд за дитиною, годування і профілактику захворювань. Акцент здійснювався на юридичних і фізіологічних аспектах материнства і практично не розкритими залишались питання власне виховання дитини.

Польський педагог *Януш Корчак* (1878–1942) також розвивав ідею спеціальної підготовки матерів до виховання дітей. Так, на початку XX ст. паралельно з лікарською практикою у Варшаві він проводив значну санітарно-просвітницьку роботу серед батьків, виступав з доповідями,повідомленнями; на III з'їзді матерів у лютому 1907 р. виступив із змістовною доповіддю «Виховання дітей» [34, с.108-112].

У всесвітньовідомій праці «Як любити дитину» (1920) педагогом розкрито стосунки, які виникають у сім'ї між батьками і дітьми, між братами і сестрами. Педагог розмірковував, як впливати на дитину з точки зору педагогіки і медицини. Зокрема, у розділі «Дитина в сім'ї» Я. Корчак давав відповідь на запитання «Що собою являє дитина?» і досліджував поведінку батьків та дітей у певних ситуаціях [8]. Я. Корчак, який вірив у велику силу материнського виховання, писав: «Дитина вносить у життя матері дивовижну пісню мовчання. Від довгих годин, проведених біля неї, коли вона не вимагає, а просто живе, від дум, якими мати старанно огортає її, залежить, якою вона стане, її життєва програма, її сила й творчість. У тиші споглядання за допомогою дитини вона доростає до осяянь, яких вимагає праця вихователя» [8, с. 271]. При цьому він застерігав матерів: «ніяка книга, ніякий лікар не замінять власної чіткої думки і уважного спостереження» [8, с.19]. Тому матерів обов'язково треба спеціально готувати до виконання материнських обов'язків, і книга «Як любити дитину» може стати одним з посібників материнської педагогіки.

Відомий вітчизняний педагог *А. С. Макаренко* (1888–1939) погляди на питання сімейного виховання, на роль матері й батька у вихованні дітей цілісно виклав у працях «Книга для батьків», «Лекції про виховання дітей», у окремих статтях і багатьох виступах. У 1936 році, працюючи заступником начальника відділу трудових колоній НКВС УРСР, Антон Макаренко розпочав писати «Книгу для батьків» (у цей період тема сімейного виховання була недостатньо висвітленою у педагогічній літературі, і А. Макаренко отримав замовлення на написання книги про виховання дітей у сім'ї та писав її у співавторстві з дружиною Галиною Стахівною). Загалом А. Макаренко планував видати чотирьохтомну працю, однак світ побачив лише перший і єдиний том, який вийшов у 1937 р. під назвою «Книга для батьків» [11]. Головна мета книги – привернути увагу батьків до найважливіших складових сімейного виховання, як-то: питання батьківського авторитету і дисципліни, єдність членів родини у різних життєвих проявах, чинники збереження цілісності родини, статева просвіта тощо.

Педагог вважав, що молоді варто роз'яснювати: «виховна праця» матері – праця почесна. Мати є творцем майбутніх громадян суспільства. «Мати, – писав він, – яка виховує двох-трох дітей дома, робить велику державну й суспільну справу, і дорікати її в тім, що вона не працює на заводі, ніхто не має права, але потрібно, щоб вона жила громадським життям. Нехай вона читає книги, працює в домкомі» [12, с.240].

Дещо пізніше А. Макаренко підготував цикл «Лекцій про виховання дітей» для трансляції на Всесоюзному радіо, які згодом, після його смерті, були опубліковані в «Учительской газете» (1940) [11]. Ця праця педагога була своєрідним посібником для батьків і мала на меті надати матерям і батькам знання з основ виховної методики, практичні поради щодо конкретних питань сімейного виховання, а саме: загальні умови сімейного виховання, питання батьківського авторитету, дисципліни, гри, сімейного господарства, виховання в праці, статевого виховання, виховання культурних звичок. Водночас А. С. Макаренко не прагнув абсолютної універсалізації порад, усвідомлюючи, що кожна сім'я має свої особливості, свої успіхи і труднощі, тому він хотів лише збудити батьківську думку, допомогти висвітлити проблеми, навчити вирізняти власні важкі сімейні питання виховання дітей, помічати помилки і виправляти їх. Відповіді на важкі питання виховання педагог радив шукати «...у літературі спеціальній й у літературі художній, де можна зустріти найрізноманітніші думки й рецепти, найсуперечливіші погляди та поради» [11, с.312]. «Книгу для батьків» і «Лекції про виховання дітей» А. С. Макаренка вважаємо своєрідними підручниками з материнської педагогіки, енциклопедією сімейного виховання.

Видатний український педагог *В. О. Сухомлинський* (1918–1970) також вивчав і вирішував проблеми виховання, батьківської педагогіки. Він був переконаний у тому, що успіху у вихованні поколінь можна досягти тільки спільними зусиллями сім'ї та школи. Педагог твердив, що зміцнення сім'ї, вдосконалення родинного виховання – одна з найважливіших соціальних проблем, від розв'язання якої залежатиме майбутнє суспільства, моральне обличчя молоді.

Наприкінці свого життя В. О. Сухомлинський розпочав роботу над дуже важливою й потрібною, на його думку, книжкою – енциклопедією сімейного виховання – «Батьківською педагогікою», у якій повинні були висвітлюватися найактуальніші проблеми виховання дітей у сім'ї, педагогічної освіти батьків. Тільки після смерті педагога вдалося зібрати рукописні та окремі надруковані статті й підготувати тематичні збірки: «Родительская педагогика» (1978) [23], «Батьківська педагогіка» (1978) [24], «Мудрость родительской любви» (1988) [22].

Щастя бути батьком чи матір'ю педагог вважав самоціллю життя кожної людини, хоча наголошував, що діти – це щастя, створене важкою щоденною працею батьків: «Щастя батьківства і материнства – не манна небесна ... Воно приходить тільки до тих, хто не боїться одноманітності, багаторічної праці – праці до самозабуття» [23, с.13]. Він переконував, що виховання дітей вимагає від батьків величезного напруження сил, що веде не лише до гармонійного розвитку дітей і до самовизначення батьків, а й до утвердження їхньої людської гідності. У бесіді «О гражданской и моральной ответственности родителей» з праці «Родительская педагогика», що увійшла до збірки «Мудрость родительской любви»,

педагог писав: «Є десятки, сотні професій, спеціальностей, робіт – один будує залізницю, інший зводить житло, третій вирощує хліб, четвертий лікує людей, п'ятий шие одяг. Та є найуніверсальніша – найскладніша і найблагородніша робота, єдина всіх і водночас своєрідна, неповторна в кожній сім'ї – це творення людини» [23, с.12]. Звертаючись до батьків, Василь Олександрович неодноразово переконував: «Якщо ви мрієте залишити після себе слід на землі – не обов'язково бути видатним письменником або вченим, творцем космічного корабля або відкривачем нового елемента періодичної системи. Ви можете утвердити себе в суспільстві, виховуючи хороших дітей. Хороших громадян, хороших трудівників, хорошого сина, хорошу дочку, хороших батьків» [там само]. При цьому педагог вважав, що «яка б у вас відповідальна, складна, творча робота не була на виробництві, знайте, що вдома на вас чекає ще більш відповідальна, більш складна, більш тонка робота – виховання людини... Треба зрозуміти кожному із нас, шановні батько та мати, що невихована людина, моральна недоучка – те ж саме, що літак, випущений в політ зі зламаним двигуном: загине сам і принесе загибель людям» [23, с.14].

Василь Сухомлинський стверджував, що пріоритетним життєвим обов'язком батьків є виховання дітей, при цьому переконливо доводив, що до такого виховання батьків, матерів слід спеціально готувати.

Саме задля цього у Павлівській середній школі з 1966/67 н. р. директор, незважаючи на відсутність офіційних директив, запровадив викладання курсу «Культура взаємовідносин у сім'ї» (етичний курс «Сім'я, шлюб, любов, діти»), зауважуючи: «Ми вже кілька років вчимо юнаків і дівчат, як готуватися до шлюбу і жити подружнім життям, у чому полягає висока культура взаємовідносин у сім'ї, як виховувати своїх дітей. Звичайно, викладати цей дуже важливий предмет в умовах, коли в навчальному плані на подібні теми не виділяється жодної години, нелегко. Але хоч би які були труднощі, ми долаємо їх, бо знаємо, що предмет цей не менш важливий, ніж математика, фізика, хімія ... Якщо не найважливіший ... Не всім бути фізиками і математиками, а батьками бути всім, чоловіками й дружинами – всім» [25, с. 85-86].

У праці «Народження громадянина» Василь Олександрович зазначав, що викладання курсу доручав лише досвідченим педагогам, особливо це стосувалось бесід з дівчатками, які педагог називав «вихованням материнської гордості» [28, с.355]. У бесідах, що проводила з дівчатами на заняттях Ганна Сухомлинська, головною була думка: «Я, дівчина, – завтрашня мати. Природою і суспільством на мене покладено високу місію – повторити у дітях себе і того, кого я люблю, перекласти в дітей все краще, створене людством. Я мушу бути мудрою, вимогливою і обачливою. Я – жінка, мої відносини з чоловіком ведуть до народження дітей. Любов – це велике, благородне почуття, але воно не повинно затьмарювати думки про те, що мої відносини з чоловіком ведуть до створення сім'ї. Я мушу бути гордою, недоступною, непохитною; я мушу

бути в сто раз мудрішою від чоловіка – батька моїх дітей, бо в місії продовження роду людського, збереження й примноження духовних багатств людства природа поклала на мене незрівнянно більшу відповідальність, ніж на нього» [28, с. 355].

При цьому педагог був упевнений: «якщо емоційне пізнання, осягнення світу не починається для дитини з посмішки матері, з її обіймів, поцілунків, якщо разом з ласкавим, турботливим, тривожним, мудрим виразом материнських очей в дитячу свідомість не входять якнайтонші відтінки – найперше емоційні відтінки – рідного слова – розумове життя, розвиток інтелекту, здібностей маленької людини підуть зовсім не так, як пішли б вони при умові цілком правильного материнського виховання. Материнське виховання, материнський вплив психологічними засобами на розумові здібності дитини – це, по-моєму, непочата цілина педагогіки. Необхідна не тільки батьківська педагогіка, але й педагогіка окремо взята – материнська. Цій педагогіці необхідно вчити наших матерів» [21, с. 251–252].

У праці «Моя педагогічна система» Василь Сухомлинський писав: «Утвердження мудрої – строгої, вимогливої – материнської любові в душі молодії, недосвідченої матері – це одне з дуже важливих завдань педагога-вихователя. З матерями, в яких народились маленькі діти, я бесідую на тему «Як любити дитину». ... Я вчу матерів ...» [26, № 9. – С.86–91].

Педагог не лише обґрунтував теоретично, а й втілював практично в життя систему підготовки матерів до виховання дітей, при цьому усвідомлюючи гостру потребу у спеціальних підручниках з материнської педагогіки.

І хоча ідею написання спеціального підручника з материнської педагогіки Василь Олександрович виношував усе своє життя, все ж він не встиг її реалізувати. В одному з листів до заступника головного редактора журналу «Народное образование» Олександра Бойми В. Сухомлинський писав: «Не розлучаюся із записною книжкою – записую все, що спадає на думку, до книги «Материнська педагогіка» ... Це буде книга для батьків» (28. 11. 1967 р.) [20, с.158.].

За два тижні до смерті у праці «Найвідсталіший у класі» (1970) педагог зазначив: «Ця галузь – материнська педагогіка – непочата цілина загальної педагогіки» [27, с.588].

Попри те, що такий підручник педагогом написаний не був, вважаємо, що В. О. Сухомлинський обґрунтував мету, завдання, принципи, умови, форми і методи материнської педагогіки. Саме у практичній діяльності павлівського педагога реалізувались до певної міри основні ідеї материнської педагогіки: переконаність у великій силі сімейного виховання, успіх якого залежить від знання батьками, й особливо матір'ю природи дитини, її психології, знання матерями форм, методів та прийомів виховання дитини.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Таким чином,

здійснений аналіз дає змогу стверджувати, що у педагогіці поступово визрівала й вдосконалювалася ідея спеціальної батьківської освіти, особливо материнської.

Необхідність материнської педагогіки обґрунтовувалася свого часу Я. А. Коменським, Ф. Фенелоном, Ж.-Ж. Руссо, Й. Г. Песталощі, М. І. Пироговим, К. Д. Ушинським, А. С. Симонович, Є. І. Конрадї, Г. Сперанським, Я. Корчаком, А. С. Макаренком, В. О. Сухомлинським.

Кожен із зазначених педагогів аргументував ідею материнської педагогіки у контексті соціокультурного й економічного рівня життя, політичних пріоритетів, зміною ставлення до духовних цінностей, зрештою, із загальнонаціональною ідеологією тієї країни, у якій жив і працював конкретний педагог. Однак у поглядах практично усіх педагогів прослідковується ідея важливості виховання дітей на гуманістичних засадах у сім'ї спеціально підготовленими батьками за спеціально укладеними підручниками і посібниками.

З позицій тогочасних гуманних ідей і поглядів кожен з них зумів у доступній і популярній формі донести до мільйонів матерів основні завдання, принципи положення виховання дітей. Актуальність і цінність спадщини зазначених педагогів у тому, що використання їхніх ідей дає змогу формувати педагогічне мислення у батьків, здійснювати педагогічну підготовку матерів до виховання ними власних дітей, розв'язувати складні етичні проблеми, які виникають у сучасних політичних й економічних умовах.

Аналіз праць цих педагогів дає змогу визначити материнську педагогіку як таку, яка, опираючись на середовище, є сильнішою від нього, здійснює більш могутній, непереборний вплив на зростаючу людину, сприяючи її моральному й розумовому розвитку. Тому материнська педагогіка має право на існування, позаяк вона не тільки оберігає створене попередніми поколіннями від руйнування, але й забезпечує приріст культури, приріст, без якого неможливе просування людства до його мети – справедливості й гідного рівня життя людини в правовому громадянському суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богомолова М. Ю. Соціальний захист дітей у педагогічній концепції Януша Корчака / М. Ю. Богомолова // Науковий вісник молодих учених і аспірантів ХДУ. Збірник наукових праць. – Херсон: ХДУ, 2017. – С. 14–21.
2. Голотюк О. В. Франція від Просвітництва до сьогодення: етапи освіти / О. В. Голотюк // Новітня філологія. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2007. – №8 (28). – С. 87–97.
3. Дічек Н. П. Спадщина А. С. Макаренка у контексті світового історико-педагогічного процесу ХХ ст. (на матеріалах англomовних джерел). : дис. докт. пед. наук : 13.00.01 / Дічек Наталія Петрівна –

- Київ, 2005. – 441 с.
4. Жук В. Н. Мать и Дитя. Гигиена в общедоступном изложении / В. Н. Жук. – Берлин : Издание Тов-ва Гликсман, 1924. – 372 с.
 5. Книга матери (Как вырастить здорового и крепкого ребенка и сохранить здоровье). – М.: Изд-е Отд. охраны Материнства и Младенчества Наркомздрава, 1926. – 112 с.
 6. Коменский Я. А., Локк Д., Руссо Ж.-Ж., Песталотци И. Г. Педагогическое наследие / Сос. В. М. Кларин, А. Н. Джуринский. – М.: Педагогика, 1988. – 416 с.
 7. Конради Е. Исповедь матери. / Е. Конради. – СПб.: Тип. А. М. Котомина, 1876. – 672 с.
 8. Корчак Я. Педагогическое наследие: Пер. с польск. / Я. Корчак / Сос. К. П. Чулкова. – М.: Педагогика, 1991. – 272 с.
 9. Кравець В. П. Історія гендерної педагогіки. Навчальний посібник. / В. Кравець. – Тернопіль: Джура, 2005. – 440 с.
 10. Лучкевич В. Педагогічна спадщина Яна Амоса Коменського в працях сучасних вітчизняних дослідників / Вікторія Лучкевич // Людинознавчі студії: збірник наукових праць ДДПУ. Педагогіка. – Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ ДДПУ ім. І. Франка, 2008. – С. 189–199.
 11. Макаренко А. С. Книга для батьків. Лекції про виховання дітей. / А. С. Макаренко. – К.: Радянська школа, 1973. – 335 с.
 12. Макаренко А. С. Некоторые выводы из моего педагогического опыта / А. С. Макаренко // Пед. соч. : В 8-ми т. – М.: Педагогика, 1983–1986. – Т. 4. – С. 230–248.
 13. Миколук О. «Сімейні цінності адаптуються» / О. Миколук // День. – 2018. – 13 травня.
 14. Орлов В. Н. Мать и дитя : настольная кн. для женщин / В. Н. Орлов, М. З. Шпак. – Одеса : Книгоиздат. «Светоч», 1927. – 303 с.
 15. Пирогов Н. И. Вопросы жизни / Н. И. Пирогов // Избр. пед. соч. / сост. и автор коммент. А. Н. Алексюк, Г. Г. Савенок ; отв. ред. А. Н. Алексюк. – М. : Педагогика, 1985. – С. 29–51.
 16. Пирогов Н. И. Программы и правила для женских пансионов / Н. И. Пирогов // Избр. пед. соч. / сост. и автор коммент. А. Н. Алексюк, Г. Г. Савенок ; отв. ред. А. Н. Алексюк. – М. : Педагогика, 1985. – С. 177–198.
 17. Рубинштейн М. М. История педагогических идей в ее основных чертах. / М. М. Рубинштейн – Иркутск: Типография Дома Трудящихся, 1922. – 304 с.
 18. Симонович А. С. Кто может быть воспитателем? / А. С. Симонович // Детский сад. – 1867. – № 11–12. – С. 389–398.
 19. Сперанский Г. Н. Азбука матери / Г. Н. Сперанский. – М. : Наркомздрав СССР, 1924. – 24 с.
 20. Сухомлинская О. Этюды о В. А. Сухомлинском. Педагогические

- апокрифы / «Акта» - издание, 2008. – 430 с.
21. Сухомлинский В. А. «Чем лечить мозг – мыслью, трудом, творчеством – или лекарствами? (Некоторые итоги 35-летнего исследования) / Обережно: дитина! В. О. Сухомлинский про важных дітей: тематич. зб. / Упоряд. Т. В. Філімонова; за наук. ред. проф. О. В. Сухомлинської. – Луганськ: Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», 2008. – 263 с.
 22. Сухомлинский В. А. Мудрость родительской любви / [Сост. А. И. Сухомлинская]. – М. : Мол. гвардия, 1988. – 304 с.
 23. Сухомлинский В. А. Родительская педагогика / В. А. Сухомлинский. – М.: Знание, 1978. – 96 с.– (Нар. ун-т. Пед. фак.; №6).
 24. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка. / В. О. Сухомлинський. / упоряд. і авт. вступ. ст. В. Ф. Шморгун. – К.: Радянська школа, 1978. – 264 с.
 25. Сухомлинський В. О. Думки про шкільне виховання / В. О. Сухомлинський // Комуніст України. – 1968. – № 10. – С. 83–91.
 26. Сухомлинський В. О. Моя педагогічна система: [З неопублікованої книги «Педагогічна культура»] / В. О. Сухомлинський // Радянська школа, – 1988. – №6. – С.87–91; №7. – С.79–84; №8. – С.87–91; №9. – С.86–91.
 27. Сухомлинський В. О. Найвідсталіший у класі ... / В. О. Сухомлинський // Вибр. тв. : в 5 т. – К. : Рад. шк., 1977. – Т. 5. – С. 584–590.
 28. Сухомлинський В. О. Народження громадянина / В. О. Сухомлинський // Вибр. тв. : в 5 т. – К. : Рад. шк., 1977. – Т. 3. – С. 283–582.
 29. Ушинський К. Д. Звіт відрядженого для огляду закордонних жіночих навчальних закладів колезького радника К.Ушинського // Ушинський К. Д. Твори: В 6-ти т. – К.: Державне учбово-педагогічне видавництво «Радянська школа», 1954. – Т.2. – С.174–258.
 30. Федяєва В. Л. Дитиноцентрична концепція сімейного виховання у науковому доробку В. О. Сухомлинського. / В. Л. Федяєва // Педагогічний дискурс : зб. наук. пр. – Хмельницький, 2011. – Вип. 10. – С. 496–500.
 31. Федяєва В. Л. До проблеми сімейного виховання у доробку педагогів просвітників другої половини ХІХ століття / В. Л. Федяєва // Пед. науки: зб. наук. пр. – Херсон, 2011. – Вип. 58, ч. 2. – С. 34–38.
 32. Федяєва В. Л. Педагогічна освіта батьків другої половини ХХ століття: теорія, історія, перспективи розвитку / В. Л. Федяєва //

Педагогічний альманах : зб. наук. пр. – Херсон, 2011. – Вип. 11. – С. 121–128.

33. Черкашина Л. А. Ідеї Ж.-Ж. Руссо щодо трудового виховання та соціальної ролі праці / Л. А. Черкашина // Гуманізм та освіта: міжнародна науково-практична конференція. Електронне наукове видання матеріалів конференціїю – Режим доступу: <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2010/txt/Cherkashyna.php>
34. Falkowska M. Kalendarz zycia, dzialnosci I tworczosci Janusza Korczaka. / M. Falkowska. – Warszawa, NK, 1989. – 416 s.

REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED

1. Bohomolova M. Yu. Sotsialnyi zakhyst ditei u pedahohichnii kontseptsii Yanusha Korchaka / [Social Protection of Children in the Pedagogical Concept of Yanosh Korchak] M. Yu. Bohomolova // Naukovyi visnyk molodykh uchenykh i aspirantiv KhDU. Zbirnyk naukovykh prats. – Kherson: KhDU, 2017. – S. 14–21. (in Ukrainian)
2. Holotyiuk O. V. Frantsiia vid Prosvitnytstva do sohodennia: etapy osvity [France from the Enlightenment to the Present time: Stages of Education] / O. V. Holotyiuk // Novitnia filolohiia. – Mykolaiv: Vyd-vo MDHU im. Petra Mohyly, 2007. – No 8 (28). – S. 87–97. (in Ukrainian)
3. Dichek N. P. Spadshchyna A. S. Makarenka u konteksti svitovoho istoryko-pedahohichnoho protsesu KhKh st. (na materialakh anhlomovnykh dzherel) [A. S. Makarenko's heritage in the Context of the World Historical-pedagogical Process of the 20th century. (on the Materials of English Sources)]: dys. dokt. ped. nauk : 13.00.01 / Dichek Nataliia Petrivna – Kyiv, 2005. – 441 s. (in Ukrainian)
4. Zhuk V. N. Mat i Ditya. Gigiena v obschedostupnom izlozhenii [Mother and Child. Hygiene in Public Presentation] / V. N. Zhuk. – Berlin: Izdanie Tov-va Gliksman, 1924. – 372 s. (in Russian)
5. Kniga materi (Kak vyirastit zdorovogo i krepkogo rebenka i sohranit zdorove) [The book of the mother (How to Grow a Healthy and Strong Child and Keep his Health)]. – M.: Izd-e Otd. ohranyi Materinstva i Mladenchestva Narkomzdrava, 1926. – 112 s. (in Russian)
6. Komenskiy Ya. A., Lokk D., Russo Zh.-Zh., Pestalotsti I. G. Pedagogicheskoe nasledie [Pedagogical Heritage] / Sos. V. M. Klarin, A. N. Dzhurinskiy. – M.: Pedagogika, 1988. – 416 s. (in Russian)
7. Konradi E. Ispoved materi [Confession of the Mother]./ E. Konradi. – SPb.: Tip. A. M. Kotomina, 1876. – 672 s. (in Russian)
8. Korchak Ya. Pedagogicheskoe nasledie [Pedagogical Heritage]: Per. s polsk. / Ya. Korchak / Sos. K. P. Chulkova. – M.: Pedagogika, 1991. – 272 s. (in Russian)
9. Kravets V. P. Istoriia hendernoi pedahohiky. Navchalnyi posibnyk [History of Gender Pedagogy. Textbook] / V. Kravets. – Ternopil: Dzhura, 2005. – 440 s. (in Ukrainian)

10. Luchkevych V. Pedahohichna spadshchyna Yana Amosa Komenskoho v pratsiakh suchasnykh vitchyznianskykh doslidnykiv [Yan Amos Komenskyi's pedagogical heritage in the works of Modern Ukrainian Researchers] / Viktoriia Luchkevych // Liudynoznavchi studii: zbirnyk naukovykh prats DDPU. Pedahohika. – Drohobych: Redaktsiino-vydavnychi viddil DDPU im. I. Franka, 2008. – S. 189–199.(in Ukrainian)
11. Makarenko A. S. Knyha dlia batkiv. Lektsii pro vykhovannia ditei [Book for Parents. Lectures on the Upbringing of Children]. / A. S. Makarenko. – K.: Radianska shkola, 1973. – 335 s. (in Ukrainian)
12. Makarenko A. S. Nekotorye vyvody iz moego pedagogicheskogo opyta [Some Conclusions from My Pedagogical Experience] / A. S. Makarenko // Ped. soch. : V 8-mi t. – M.: Pedagogika, 1983–1986. – T. 4. – S. 230–248.(in Russian)
13. Mykoliuk O. «Simeini tsinnosti adaptuiutsia» [“Family Values are Adapted”] / O. Mykoliuk // Den. – 2018. – 13 travnia. (in Ukrainian)
14. Orlov V. N. Mat i ditya : nastolnaja kn. dlja zhenschin [Mother and Child: Desk Book for Women] / V. N. Orlov, M. Z. Shpak. – Odesa : Knigoizdat. “Svetoch”, 1927. – 303 s. (in Russian)
15. Pirogov N. I. Voprosy zhizni [The Problems of Life] / N. I. Pirogov // Izbr. ped. soch. / sost. i avtor komment. A. N. Aleksyuk, G. G. Savenok ; otv. red. A. N. Aleksyuk. – M. : Pedagogika, 1985. – S. 29–51.(in Russian)
16. Pirogov N. I. Programmy i pravila dlya zhenskih pansionov [Programs and Rules for Women's Boarding Houses] / N. I. Pirogov // Izbr. ped. soch. / sost. i avtor komment. A. N. Aleksyuk, G. G. Savenok ; otv. red. A. N. Aleksyuk. – M. : Pedagogika, 1985. – S. 177–198. (in Russian)
17. Rubinshtejn M. M. Istoriia pedagogicheskikh idej v ee osnovnykh chertah. [History of Pedagogical Ideas in its Main Features] / M. M. Rubinshtejn – Irkutsk: Tipografija Doma Trudjashhihsja, 1922. – 304 s. (in Russian)
18. Simonovich A. S. Kto mozhet byit vospitatelem? [Who Can Be a Teacher?] / A. S. Simonovich // Detskiy sad. – 1867. – № 11–12. – S. 389–398.(in Russian)
19. Speranskiy G. N. Azbuka materi [Mother's Alphabet] / G. N. Speranskiy. – M. : Narkomzdrav SSSR, 1924. – 24 s. (in Ukrainian)
20. Suhomlinskaya O. Etyudy o V. A. Suhomlinskom. Pedagogicheskie apokrifji [Etudes about V. A. Sukhomlinskyj. Pedagogical Apocryphs] / «Akta» - izdanie, 2008. – 430 s.(in Russian)
21. Sukhomlinskiy V. A. «Chem lechit mozg – myislyu, trudom, tvorchestvom – ili lekarstvami? (Nekotorye itogi 35-letnego issledovaniya) [“With what to treat a brain - by thought, work, creativity - or medicines? (Some results of the 35-year study)] / «Oberezhno: dytyna»: V. O. Sukhomlynskyi provazhkykh ditei [«Cautious: Child»:

- V. O. Sukhomlynskyi about heavy children]: Temat. zb. / upor. T. V. Filimonova; znanuk. red. prof. O. V. Sukhomlynskoi. – Luhansk: Derzhavnyi zaklad «Luhanskyi natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka», 2008. – 264 s. (in Russian)
22. Suhomlinskiy V. A. Mudrost roditelskoy lyubvi [Wisdom of Parental Love] / [Sost. A. I. Suhomlinskaya]. – M. : Mol. gvardiya, 1988. – 304 s. (in Russian)
 23. Suhomlinskiy V. A. Roditelskaya pedagogika [Parental Pedagogy] / V. A. Suhomlinskiy. – M.: Znanie, 1978. – 96 s.– (Nar. un-t. Ped. fak.; № 6).(in Russian)
 24. Sukhomlynskyi V. O. Batkivska pedahohika [Parental Pedagogy] / V. O. Sukhomlynskyi. / uporiad. i avt. vstup. st. V. F. Shmorhun. – K.: Radianska shkola, 1978. – 264 s. (in Ukrainian)
 25. Sukhomlynskyi V. O. Dumky pro shkilne vykhovannia [Thoughts about School Education] / V. O. Sukhomlynskyi // Komunist Ukrainy. – 1968. – № 10. – S. 83–91. (In Ukrainian)
 26. Sukhomlynskyi V. O. Moia pedahohichna systema: [Z neopublikovanoi knyhy “Pedahohichna kultura”] [My Pedagogical System: [From Unpublished Book “Pedagogical culture”] / V. O. Sukhomlynskyi // Radianska shkola, – 1988. – №6. – S.87–91; №7. – S.79–84; №8. – S.87–91; No 9. – S.86–91.(in Ukrainian)
 27. Sukhomlynskyi V. O. Naividstalishyi u klasi ... [The Most Backward in the Class] / V. O. Sukhomlynskyi // Vybr. tv. : v 5 t. – K. : Rad. shk., 1977. – T. 5. – S. 584–590. (in Ukrainian)
 28. Sukhomlyns'kyy V. O. Narodzhennya hromadyanyna [Birth of a citizen] / V. O. Sukhomlyns'kyy. // Vybr. tv. : v 5 t. – K. : Rad. shk., 1977. – T. 3. – S. 283–582. (in Ukrainian)
 29. Ushynskyi K. D. Zvit vidriadzhenoho dlia ohliadu zakordonnykh zhinochykh navchalnykh zakladiv kolezkoho radnyka K. Ushynskoho [Report of a Visiting College Advisor to K. Ushynskyi sent to the overseas women's educational institutions] // Ushynskyi K. D. Tvory: V 6-ty t. – K.: Derzhavne uchbovo-pedahohichne vydavnytstvo «Radianska shkola», 1954. – T.2. – S.174–258. (in Ukrainian)
 30. Fediaieva V. L. Dytynotsentrychna kontseptsiiia simeinoho vykhovannia u naukovomu dorobku V. O. Sukhomlynskoho [Child-centered Concept of Family Education in the Scientific Work of V.O. Sukhomlynskyi] / V. L. Fediaieva // Pedahohichniy dyskurs : zb. nauk. pr. – Khmelnytskyi, 2011. – Vyp. 10. – S. 496–500. (in Ukrainian)
 31. Fediaieva V. L. Do problemy simeinoho vykhovannia u dorobku pedahohiv prosvitnykiv druhoi polovyny XIX stolittia [To the Problem of Family Education in the Development of Educators of the Second Half of the XIX century] // V. L. Fediaieva // Ped. nauky: zb. nauk. pr. – Kherson, 2011. – Vyp. 58, ch. 2. – S. 34–38. (in Ukrainian)
 32. Fediaieva V. L. Pedahohichna osvita batkiv druhoi polovyny XX

stolittia: teoriia, istoriia, perspektyvy rozvytku [Pedagogical Education of Parents of the 2nd Half of the 20th Century: Theory, History, Perspectives of Development] / V. L. Fediaieva // Pedahohichniy almanakh : zb. nauk. pr. – Kherson, 2011. – Vyp. 11. – S. 121–128. (in Ukrainian)

33. Cherkashyna L. A. Idei Zh.-Zh. Russo shchodo trudovoho vykhovannia ta sotsialnoi roli pratsi [Ideas of J.-J. Rousseau on Labor Education and the Social Role of Labor] / / L. A. Cherkashyna // Humanizm ta osvita: mizhnarodna naukovopraktychna konferentsiia. Elektronne naukove vydannia materialiv konferentsii – Rezhym dostupu: <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2010/txt/Cherkashyna.php> (in Ukrainian)
34. Falkowska M. Kalendarz zycia, dzialnosci i tworczosci Janusza Korczaka. [Calendar of Janusz Korczak's life, activity and work.] / M. Falkowska. – Warszawa, NK, 1989. – 416 s. (in Polish)

Аннотация. В статье на основе хронологически-проблемного подхода осуществлен анализ идеи материнской педагогики в наследии выдающихся педагогов прошлого. Выяснено, что педагогическая идея воспитания и назначения женщины-матери претерпела существенные трансформации – от ограничения биологической роли женщины к абсолютизации ценности материнского воспитания для общества, поэтому нуждается в объективной оценке, выделении рационального согласно общественному запросу и определенной реализации в социуме.

Доказано, что выдающиеся педагоги (Я. А. Коменский, Ж.-Ж. Руссо, Ф. Фенелон, Й. Г. Песталоцци, К. Д. Ушинский, М. И. Пирогов, А. С. Макаренко, В. А. Сухомлинский и др.) в разные времена обосновывали необходимость специальной подготовки матерей к воспитанию детей. Их работы являются весомым вкладом в историю педагогики и нуждаются в актуализации на основе хронологически-проблемного подхода.

В XVII–XIX ст. в педагогической науке развивался тезис о том, что качество воспитания детей прямо зависит от воспитанности и образованности женщины-матери. При этом аргументировалась необходимость начинать воспитание с предоставления образования и необходимых знаний матери, с написания специального учебника для матерей.

В первые годы советской власти вопрос материнской педагогики рассматривался в контексте государственной политики, которой семья, материнство определялись как дополнительная сфера реализации женщины, поэтому девушек готовили к выполнению как профессиональных, так и домашних функций. «Лекции о воспитании детей» А. С. Макаренко были своеобразным пособием для родителей и имели целью предоставить матерям и отцам знания основ воспитательной методики, практические советы относительно конкретных вопросов

семейного воспитания.

Василий Сухомлинский не только обосновал теоретически, но и воплощал практически в жизнь систему подготовки матерей к воспитанию детей, при этом осознал острую потребность в специальных учебниках по материнской педагогике. Он определил цель, задачи, принципы, условия, формы и методы материнской педагогики в контексте не только социокультурного и экономического уровня жизни, политических приоритетов, но и на основе духовных ценностей, общенациональных особенностей.

Ключевые слова: материнская педагогика, Я. А. Коменский, К. Д. Ушинский, Я. Корчак, А. С. Макаренко, В. А. Сухомлинский, трансформация идеи.

Abstract. In the article on the basis of the chronological and problem approach, the analysis of the idea of maternal pedagogy in the heritage of outstanding teachers of the past has been analyzed. It was found out that the pedagogical idea about the education and appointment of a woman-mother has undergone a significant transformation - from the restriction of the biological role of woman to the absolute value of maternity education for the society, and therefore it requires an objective assessment, the selection of rational according to the public inquiry and a certain implementation in the society.

It is proved that prominent teachers (Ya.A. Komenskyi, J.-J. Russo, F. Fenelon, J. H. Pestalozzi, K. D. Ushynskyi, M. I. Pyrohov, A. S. Makarenko, V. O. Sukhomlynskyi and others.) at various times justified the need for special training of mothers for the upbringing of children. Their works are considered as a significant development in the history of pedagogy and need to be updated on the basis of a chronological and problem-oriented approach.

In the XVII-XIX centuries in pedagogical science the thesis about the quality of education of children directly depends on the accomplishments of a mother was developing. It was argued the need to start education of a mother with the writing of a special textbook for mothers to deep their knowledge and education.

In the early years of Soviet power, the issue of maternal pedagogy was considered in the context of state policy, whereby the family, motherhood was defined as an additional sphere of realization of women, so the girls were preparing to perform both professional and home functions. "Lectures on the upbringing of children" by A. S. Makarenko were a kind of manual for parents and aimed to provide mothers and parents with knowledge of the basics of educational methodology, practical advice on specific issues of family education.

Vasyl Sukhomlynsky not only substantiated theoretically, but also implemented in practice a system of training mothers for the upbringing of children, while realizing the urgent need for special textbooks on maternal pedagogy. He defined the purpose, tasks, principles, conditions, forms and

methods of mother pedagogy in the context of not only the socio-cultural and economic level of life, political priorities, but also on the basis of spiritual values, national characteristics.

Key words: maternal pedagogy, Ya. A. Komenskyi, K. D. Ushynskyi, Ya. Korchak, A. S. Makarenko, V. O. Sukhomlynsky, transformation of ideas.

Стаття надійшла до редакції 28.08.2018

Г. П. Пустовіт

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ЯК ЦІННІСНИЙ КОНСТРУКТ ОСВІТИ ОСОБИСТОСТІ В ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті на основі теоретичного аналізу виокремлено й охарактеризовано окремі складові компетентісного підходу у ціннісному вимірі позашкільної освіти, метою якої є інтелектуально-творчий розвиток особистості, формування її активного життєвого самовизначення, здатності до побудови власної життєвої траєкторії на основі сформованих життєво важливих компетентностей, створення ефективних умов для усвідомлення зростаючою особистістю не лише пізнавальної й оцінної, але й регулятивної функції набутих знань, умінь та навичок. Охарактеризовано сутнісні характеристики соціальної компетентності, що передбачає визнання безперервності і багатомірності соціалізації як поступального руху індивіда до більш високих рівнів адаптації на шляху його розвитку.

Ключові слова: компетентісний підхід, заклади позашкільної освіти, особистість, освітньо-виховний процес, компетентності, компетенції.

Постановка проблеми. Подальший розвиток демократичного і правового суспільства в державі, зростання темпів трансформації суспільних відносин вимагає пошуку нових підходів до освіти сучасного громадянина, формування його активної громадянської позиції стосовно навколишнього середовища чи окремих його об'єктів на основі усвідомлення й дотримання моральних норм суспільства, сформованої відповідальної поведінки і вчинків. Відповідно до цих положень процес модернізації змісту освіти й виховання дітей та учнівської молоді в Україні, зокрема й позашкільної освіти, набуває позитивної динаміки. І ґрунтується на врахуванні позитивного досвіду минулих років і тих суттєвих змін, що зумовлені сучасними тенденціями суспільного розвитку. А це своєю чергою, передбачає якісне оновлення змісту позашкільної освіти відповідно до пріоритетних цілей сучасного освітнього простору держави, що полягає в актуалізації положень: цілісного розвитку особистості завдяки забезпеченню зростання її розумового, етичного, естетичного, емоційного, фізичного та соціального потенціалу; підготовці